

משנת רמ"ה

ממשנת רבינו מרן ראש הישיבה הגאון רבי משה הלל הירש שליט"א

פרשת פקודי תשפ"ד

הוראת שעה

היחס הנכון בין הבחורים למשגיח

ידוע שיש הבדל בין היחס של בחורים למשגיחים בזמנינו לעומת היחס שהיה פעם, ובקשו ממני לדבר על הנושא הזה, מה באמת הסיבה, ומה אפשר לתקן את היחס של הבחורים כלפי המשגיחים, שיהיה כמו שהיה פעם היחס למשגיח ר' מאיר חדש זצ"ל, ולכל המשגיחים הידועים והמפורסמים, שהיה יחס של התבטלות, ובדור הקודם האלטער מסלבודקא ור' ירוחם ממיר שהיה להם התבטלות מלאה מגדולי עולם.

מו"ר הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל אמר לי מפורש: 'אני אחוז שהרב שלי זהו האלטער!' כך היה היחס אליו, וכן היה היחס לר' ירוחם גם אצל תלמידי ישיבת מיר שהלכו ללמוד אצל הגרי"ז, הגרי"ו אמר 'אצלי הם לומדים את הגמרא ורמב"ם, אבל אם ר' ירוחם יקרא להם מיד הם יחזרו אליו, הם תלמידים של ר' ירוחם', זה היה היחס על אף שתלמידיו היו גדולי עולם! אמנם א"א להיות ר' ירוחם והאלטער, אך צריך לדעת איך אפשר לשפר את היחס בין הבחורים למשגיח.

אחד ההבדלים בין היום לפעם, זה הבחורים. פעם [אפילו לפני ארבעים שנה], כשבחור היה בא לישיבה זה לא היה מובן מאליו, היה איזה מדרגה של בחירה, ומי שבא לישיבה בא לקבל מהמשגיח כדי לעלות בתורה וירא"ש, לעלות בכל הדברים, אז היה רצון גדול מאוד לעלות ברוחניות, כי לשם כך באו לישיבה, ולכן אצל האלטער מסלבודקא מי שזכה לשבת על השולחן שלו כשהיה אומר את השיחה הוא היה מאושר! כי הוא יכל לשמוע יותר טוב את השיחה.

היום בחורים כל כך שקועים בגשמיות וזה סתירה לרוחניות, כמו שרבינו יונה אומר על המשנה באבות (פ"ב מ"ב), והתקן עצמך ללמוד תורה' ואחד מהדברים הכלולים בזה הוא להמנע מהגשמיות, מריבוי המאכלות יותר מדאי, וכתב שם 'כי המרבה בעדונון לא תשכון בתוכו החכמה', בחור שמלא בגשמיות קשה לו להשיג איזה רצון ושאיפה לדבר רוחני, ואהבת ה', מה הוא קשור לאהבת ה' ויראת ה', ליראת הרוממות וליראת העונש, הוא רחוק לגמרי, אולי אולי הוא יכול להשיג יראת העונש, ודאי שלא כולם כך, חלילה, אבל יש הרבה מאוד כאלו. הגשמיות אצל בחורים [ואצל אברכים גם כן], זה שורש הבעיה, אי אפשר שבחור כזה ירצה לקבל ממשגיח שבא לומר לו איזה דבר מוסר איזה רעיון מוסרי, לא מענין אותו.

והעצה לזה, שיש דבר שבחורים כן מעונינים בו וזה דברי חכמה, הם מעונינים ללמוד דרך ה', נפש החיים, וכיצא בזה, והחכמה היא להכניס לבחורים טעם ברוחניות על ידי שלומדים איתם דרך ה' ונפש החיים וכדומה, שעל ידי זה יקבלו איזה טעם ברוממות, ועל ידי זה המשגיח יוכל להמשיך, לומר גם דברי מוסר.

יותר לדבר בשיחה נגד גשמיות! לא צריכים כל כך לפחד, ישנם שמפחדים שבחור יגיש שאם כן אני לא יכול לעשות שום דבר, אבל לא! צריכים לדבר, שבחור יבין שהגשמיות שיש היום מוגזמת, ממש מבהיל על הרעיון. וצריכים לשמוע מזה, צריכים לדבר נגד "יום חמישי צ'ולנט" אף שיהיו שלא יקבלו את הדברים, אבל גם הם צריכים לשמוע שזה לא הדרך, וגם הרבה בחורים ישמעו ויפסיקו מדברים כאלו.

(מתוך כינוס האיזני אדר א' תשפ"ד)

השייכות בין י"ח הציוויים כמשכן לי"ח ברכות בתפילה

במשכן ובבגדים להכניע את לב הכהנים והעם, ולהרגיש התבטלות מוחלטת לקדוש ברוך הוא. ועל כן כפלה התורה במעשה המשכן עשרה פעמים את התיבות 'כאשר ציוה השם את משה'.

והנה כתב רבינו יונה (ברכות ג: ד"ה כל הקובע), שאדם שחסרה לו מידת הענוה אינו יכול לכוון בתפילה. והביאור בזה הוא, שגם התפילה - כמו עבודת הקרבנות - עניינה שירגיש האדם בעצמו שהוא אינו כלום, והכל תלוי בקדוש ברוך הוא, ועל כן אדם שאינו עניו אי אפשר שיכוין כראוי, כיון שאינו יכול לבטל עצמו לקדוש ברוך הוא.

ובזה מבואר מה שתקנו חז"ל שמונה עשרה ברכות בתפילה, כנגד שמונה עשרה פעמים שנאמר במעשה המשכן 'כאשר ציוה השם את משה'. שמאחר ונתבאר שענין התפילה הוא הכנעה והתבטלות לפני הקדוש ברוך הוא, כמו ענין הקרבנות, ממילא מבואר שכשם שכדי לזכות להכנעה בעבודת המשכן והקרבנות היו צריכים לעשות שמונה עשרה פעמים 'כאשר ציוה ה' את משה', כך גם בתפילה צריכים שמונה עשרה ברכות, לפי שכל ברכה מביאה תוספת של הכנעה והתבטלות לקב"ה.

ובדבר זה צריך להתחזק מאוד, וכדרשת חז"ל (ברכות א:) על הפסוק 'כרום זלות לבני אדם' (תהלים יב ט), 'אלו דברים שעומדים ברומו של עולם ובני אדם מזלזלים בהם'. ופירש רש"י, 'דברים שעומדים ברומו של עולם, כגון תפילה שעולה למעלה'. יש לנו כל יום אפשרות להתקשר לקדוש ברוך הוא ולדבר אליו, וכמו שכתב החזון איש באיגרותיו (קובץ איגרות ח"ב אגרת ב), 'ומה נפלא הדבר, כי ביכולת האדם להשיח דאגותיו לפני אדון עולם יתברך, כאשר הוא משיח לרעהו'. יש לנו את הזכות לדבר עם הקדוש ברוך הוא!

המסילת ישרים כותב (פ"ט) 'אמנם מי שהוא בעל שכל נכון, במעט התבוננות ושימת לב יוכל לקבוע בלבו אמיתת הדבר, איך הוא בא ונושא ונותן ממש עמו יתברך, ולפניו הוא מתחנן ומאיתו הוא מבקש, והוא יתברך שמו מאזין לו מקשיב לדבריו, כאשר ידבר איש אל רעהו ורעהו מקשיב שומע אליו'. ודאי שהתפילה צריכה להיות עם הכנעה, אבל כדבר איש אל רעהו. ואילו התפילות שלנו... הרי על חלק גדול מהציבור קשה לומר שהם מרגישים בתפילה שמדברים עם הקדוש ברוך הוא. יש הרבה שזוכים, ויש כאלו שלפעמים כן ולפעמים לא, וכמה זה חבל, שאנחנו לא מנצלים את ה'היכי תמצו' להתפלל כמו שצריך.

צריכים להתחזק בתפילה, להרגיש את האפסיות כלפי הקדוש ברוך הוא, להרגיש שאנו מדברים אליו מתוך האפסיות שלנו, והוא שומע אותנו [בין אם מלא בקשתנו ובין אם לא], ועל ידי זה תהיה סיעתא דשמיא גדולה לכל אחד ואחד. אכ"ר.

המדרש תנחומא (וירא ט"א) מביא כמה שיטות, בטעם הדבר שתיקנו חכמים שמונה עשרה ברכות בתפילה. דעת רבי יוחנן היא, שהם 'כנגד י"ח ציוויים שבמשכן', שכן בפרשת פקודי נאמר בעשיית המשכן שמונה עשרה פעמים 'כאשר ציוה ה' את משה'. וצריך ביאור מה הקשר בין זה לזה.

עוד צריך ביאור, מדוע אכן חזרת התורה וכופלת שמונה עשרה פעמים, על כל כלי וכלי ועל כל בגד ובגד, שעשו אותם 'כאשר ציוה ה' את משה'. והנה ידוע מה שכתב הבית הלוי (על התורה, שמות לא יג) ביישוב ענין זה, שאף על פי שבצאלא היה יודע לצרף אותיות שנבראו בהם שמים וארץ, והיה יודע רמזים וסודות במלאכתו, ואת כל היסודות של יצירת המשכן, על כל זה היתה כוונתו רק לעשות 'כאשר ציוה ה' את משה', ולא בגלל כל הסודות, והיינו שביטל את עצמו לצייווי של הקב"ה, [ראה שם עוד בדבריו, שבכך נתקן חטא העגל על ידי מעשה המשכן, שכן שורש חטאם היה בכך שסברו לעשות כעין 'משכן' לפי הבנתם, אף שעדיין לא נצטוו על כך מפיו של הקדוש ברוך הוא].

והנה בביאור ענין הקרבנות כתב הרמב"ן (ויקרא א ט), 'כי בעבור שמעשי בני אדם נגמרים במחשבה ובדיבור ובמעשה, ציוה השם כי כאשר יחטא יביא קרבן, יסמוך ידיו עליו כנגד המעשה, ויתוודה בפיו כנגד הדיבור, וישרוף באש הקרב והכליות שהם כלי המחשבה והתאוה, והכרעיים כנגד ידיו ורגליו של אדם העושים כל מלאכתו, וזרוק הדם על המזבח כנגד דמו בנפשו, כדי שיחשוב אדם בעשותו כל אלה כי חטא לאלוקיו בגופו ובנפשו, והוא לו שיישפך דמו ויישרף גופו, לולא חסד הבורא שלקח ממנו תמורה, וכפר הקרבן הזה שיהא דמו תחת דמו, נפש תחת נפש'.

מבואר מדברי הרמב"ן, שהאדם צריך להרגיש בשעת הקרבת הקרבן שבעצם אחר שעבר עבירה אין לו זכות לחיות, כיון שעשה דבר נגד רצון הקדוש ברוך הוא, ומאחר וכל מציאותו באה רק מהקב"ה, והוא חייב לו הכל, ממילא אם עשה דבר כנגד רצונו הוא אינו שווה מאומה, והיה צריך באמת להורגו ולשורפו, ולעשות לו את כל הדברים שעושים לקרבן.

נמצא שענין הקרבן הוא להרגיש הכנעה גדולה, ולבטל את עצמו לגמרי לקדוש ברוך הוא. וכן כתבו המפרשים (ספוטו, אלשיך ועוד), על הפסוק (שם א ב), 'אדם כי יקריב מכם', שענין הקרבנות הוא להגיע להכנעה, ולבטל את עצמו כלפי הקב"ה.

ומאחר וזה שורש ענין הקרבנות, נמצא שזה גם שורש ענין עבודת הכהנים, שהם צריכים להרגיש התבטלות לקדוש ברוך הוא. ולפיכך, כשעשו את בגדי הכהונה המשמשים את הכהנים בעבודתם, וכן כשעשו את המשכן שהוא מקום העבודה, הוצרכו לכוין בכל פרט ופרט לעשותו מתוך התבטלות לקדוש ברוך הוא, 'כאשר צוה ה' את משה', ועל ידי זה נוצר כח

שנותן המעות לקופה של ציבור ומתערב בכל הדמים חשיב כולם שותפים בכל המעות ולכל אחד יש חלק בכל השקלים, וכעין מה שמצינו בכס"מ בהל' מעילה (פ"ד ה"ג) בדין כסף נזירות שאם הפריש מעות לקרבנות נזירות כיון שיש בהם מעות לשלמים אין מועלין בהם, אמנם אם הפריש מעות לחטאת עולה ושלמים ואח"כ נתערבו מועלין אפי' במקצת המעות, והקשה הכס"מ שהרי יתכן שאותו מקצת שהוציא הוא המעות שייחד לשלמים ואין בו מעילה וא"כ לא יביא קרבן מעילה מספק, ותירץ בשם הר"י קורקוס שכיון שנתערבו המעות בכל זוו יש בו חטאת ועולה ושלמים, ומבואר שבכמה סוגי דמים של הקדש שנתערבו לא חשיב תערובת אלא דנים שבכל המעות יש חלק לכל אחד מסוגי הדמים שנתערבו, וכמו"כ י"ל לענין מחצית השקל שכיון שנתערבו המעות של כל ציבור נחשב שלכולם יש חלק בכל השקלים.

וא"כ אפשר לומר לפי המבואר באחרונים דהא דמעשה קנין דרבנן מהני לדאורייתא הוא משום שקונה ע"י הגמירות דעת, והא דמבואר ברמב"ם בהלכות לולב דקטן אינו יכול להקנות היינו משום דטעם זה שייך רק בגדול ולא בקטן שמדאורייתא אין לו גמירות דעת שלמה המועלת לקנין.

ולפי"ז יש לומר דבקטן שנותן מחצית השקל כיון דע"י נתינתו לקופה לציבור מתערב בדמים של כולם נעשה ממילא שותף עם הציבור בכל המחצית השקל, אלא דכיון שאינו בר חיובא צריך למסור את חלקו בשותפות לכל הציבור, ובוה י"ל דכיון שזוה הקנאה לשותפין קיל טפי, ומהני בזה גמ"ד של קטן במקום שיש תקנה דרבנן שיכול להקנות אף מדאורייתא. [וכמו שמצינו לגבי מרחץ של בני העיר שאי"צ הקנאה לבני העיר אלא מהני סילוק וקונים כל בני העיר, והטעם דגדר שותפים הוא שיש לכל אחד בעלות בהכל ולהקנות בוה מהני גמ"ד מועטת].

הרמב"ם והרמב"ן שחייב מחצית שקל משהביא שני שערות מוכרחים לומר דקטן הוא קטן ממש פחות מ"ג, וכן פ"י הרמב"ם בפירושו וכן פסק בחיבורו (הלכה ג') שקטנים אפי' פחות מי' שנה אם נתנו מקבלין מהם.

והקשה השער המלך (שם ה"א) דהא מדאורייתא קטן לאו בר הקנאה הוא וכמבואר ברמב"ם (הל' לולב פ"ח ה"י) לגבי לולב דכיון דבעינן לכם אין נותנין לקטן שהוא קונה ואינו מקנה לאחרים דבר תורה ונמצא שאם החזירו אינו מוחזר, וא"כ קשה איך קטן יכול ליתן מחצה"ש והרי אינו יכול למסור לציבור מדאורייתא ונמצא קרבנות ציבור משל יחיד.

וכתב ליישב דמן התורה גם מי שאינו בן חיובא יכול לשקול אפי' אם אינו מקנה לציבור כיון שזוה בטל ברוב המעות שהם מבני חיובא ומה דבעינן שימסרם לציבור הוא משום דמדרבנן מטבע חשיב ולא בטל הוא, וכיון שהוא דין מדרבנן אתי תקנתא דרבנן שיכול להקנות ומפיק איסור דרבנן, משא"כ בלולב דלא אתי דרבנן מפיק דאורייתא. והקשה האבני מילואים (ס"ו כח"ס"ק ג') דהא ביטול ברוב לא מהני להפקיע בעלות, וכדאמרינן בפ' משילין (ביצה לה, ב) הרי שנתערב לו קב חטיין בעשרה קבין חטיין של חבירו יאכל הלה וחדו, וא"כ כיון דאין הקנאת קטן כלום מדאורייתא וגם הקדשו אינו כלום מן התורה נמצא שעדיין ממון קטנים הוא מדאורייתא.

ובקצה"ח (ס"ו רלה"ס"ק ד') כתב להוכיח מהכא שקנין דרבנן מהני לדאורייתא, וביאר הטעם בזה דהפקר ב"ד הפקר בכוחו להפקיר ולהקנות לאחר, והלכך אף הכא מהני נתינת קטן ע"י קנין דרבנן ומהני לדאורייתא ונקנה מדין הפקר ב"ד הפקר לציבור.

ונראה דהנה יש לבאר בעיקר דין מחצית השקל שקונים מזה קרבנות ציבור, האיך נקנה המעות לכל הציבור, ונראה הביאור בזה שאחר

וכסף פקודי העדה מאת ככר... בקע לגולגלת מחצית השקל בשקל הקודש (לה, כה, כו)

ברש"י (לעיל ל, טו) כתב שרמזו להם כאן שלש תרומות אחת תרומת האדנים שמנאן כשהתחילו בנדבת המשכן כל אחד מחצית השקל ועלה למאת ככר שנאמר (להלן לה, כה) וכסף פקודי העדה מאת ככר, ומהם נעשו האדנים, והשנית אף היא ע"י מנין שמנאן משהוקם המשכן הוא המנין האמור בתחילת חומש הפקודים (במדבר א, א) ונתנו כל אחד מחצית השקל, והן לקנות בהן קרבנות ציבור של כל שנה ושנה ע"כ.

והרמב"ן כתב לחלוק שאין המנין בפרשת במדבר מחצית השקל לקרבנות, והטעם משום שמחצית השקל לקרבנות משהביא שתי שערות חייב לשקול ולמלאכת המשכן צווה רק מכן כי שנה ומעלה, והחייב מחצית השקל לקרבנות נרמז בפרשת שקלים לאדנים שכל הצריך כפרה שהגיע לכלל חיוב המצות יביא מחצית השקל אחר לקרבנות, וכן מבואר ברמב"ם (שקלים פ"א ה"א) מצות עשה מן התורה ליתן כל איש מישראל מחצית השקל בכל שנה ושנה.

וא"כ מצינו פלוגתא בראשונים בחיוב מחצית השקל דעת רש"י שמחצית השקל הוא מגיל עשרים ומעלה ולא גדול שהביא שני שערות וכן דעת החינוך מצוה ק"ה, אמנם דעת הרמב"ן והרמב"ם שכל שהביא שני שערות הוא בכלל חיוב מחצית השקל.

במשנה שקלים (פ"א מ"ה) אף על פי שאמרו אין ממשכנין נשים ועבדים וקטנים אם שקלו מקבלין מידן, וביאר הרע"ב שקטן אפילו הביא שתי שערות והוא פחות מכן עשרים, ובתנאי שימסרם לציבור לגמרי כי היכי דלא להוי קרבן צבור קרב משל יחיד, והיינו דנקט כהראשונים שגדול שחייב במחצה"ש הוא מגיל עשרים, ולכן פירש דקטן הוא עד עשרים, אמנם לדעת

עבודת התפילה - ג - עיקר התפילה - כניעה

וכן הוא בתפילה, שהיא במקום קרבן, שתפילת רשעים היא תועבה, כי לא יכניעו רוחם'.

מדברי הגר"א הללו לומד ר' אהרן חידוש גדול, שלא רק שהתפילה מקובלת יותר אם האדם נשבר ושב בתשובה, אלא שכשם שתכלית הקרבן היא לשבור את גאווותו של החוטא, כך תכלית תפילה היא שישבור המתפלל את גאווותו.

ומסיים שם ר' אהרן: 'דעיקר התפילה הוא הכניעה וההתבטלות לפני הבורא, ושיחזק את ההכרה דלית ליה כלום, וכל מציאותו תלוי בהבורא יתברך שמו, ומרגיש עצמו כעני ואבוד, ומצפה לקבל מהשם יתברך, ובוה ישוב בתשובה, וזהו המכוון בענין העבודה'.

רבינו יונה (ברכות ג: ד"ה כל הקובע) מחדש יסוד גדול בתפילה, שאדם שיש לו חסרון במידת הענווה אינו יכול לעולם לכוון בתפילה כראוי. והטעם לכך הוא, שאדם שאין בו ענווה מרגיש שהצלחתו והישגיו תלויים במעשיו, 'כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה' (דברים ח יז), והרגשה זו פוגמת את כל עיקרה של עבודת התפילה, משום שאינו יכול להרגיש שכולו תלוי בקדוש ברוך הוא.

מו"ר הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל (משנת רבי אהרן, מאמרים ושיחות מוסר ח"ב, אלול - התפילה והתשובה) לומד יסוד זה גם מדברי הגר"א, על הפסוק 'זבח רשעים תועבה' (משלי כא כז), וזה לשונו: 'עיקר הקרבן הוא שהאדם ישבור גאווותו ורומו הנישאה, וישוב לה' מרוע מעלליו וכו'.